

ทฤษฎี แนวคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎี แนวคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เรื่องบทบาทหอกระจายข่าว ในการให้ความรู้ความเข้าใจทางด้านสาธารณสุขมูลฐานนี้ ผู้วิจัยนำเสนอโดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนแรก ทฤษฎีและแนวคิด เกี่ยวกับการสื่อสาร เพื่อการพัฒนา และการสื่อสารด้วยระบบการกระจายเสียง

ส่วนที่สอง ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศและต่างประเทศ

1. ทฤษฎีและแนวคิด เกี่ยวกับการสื่อสาร เพื่อการพัฒนา และการสื่อสารด้วยระบบการกระจายเสียง

1.1 ทฤษฎีและแนวคิด เกี่ยวกับการสื่อสาร เพื่อการพัฒนา

วิลเบอร์ แชรรมป์ (Wilber Schramm, 1964 : 125) ได้สรุปเอาไว้ว่า การสื่อสาร เข้ามามีบทบาทต่อการพัฒนาประเทศในลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ 3 ลักษณะด้วยกัน ลักษณะที่หนึ่ง ประชาชนต้องได้รับข่าวสาร เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ นั่นก็คือ ความสนใจของประชาชนต้องถูกนำไปสู่ที่สนใจของความจำเป็นที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นได้ ตลอดจนวิธีการที่จะทำให้บรรลุถึงการเปลี่ยนแปลง และถ้าเป็นไปได้ควรจะได้มีการยกระดับ การคาดหวังของประชากรและของประเทศให้สูงขึ้น ลักษณะที่สอง ประชาชนควรมีโอกาสที่ เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ อาทิ เช่นการอภิปรายถึงประเด็นปัญหาต่าง ๆ ควร เป็นไปอย่างกว้างขวางในส่วนที่ เกี่ยวกับการตัดสินใจเพื่อการเปลี่ยนแปลง ผู้นำต้องได้รับโอกาส ที่จะทำ และเสียงเรียกร้องของบุคคลทั่วไปต้องได้รับการรับฟัง ประเด็นของการเปลี่ยนแปลง ต้องชัดเจนและแจ่มชัด ต้องมีการอภิปรายถึงทางเลือกอื่น ๆ ด้วย ข่าวสารจะต้องถูกส่งผ่าน ทั้งจากเบื้องล่างขึ้นสู่เบื้องบน และในขณะเดียวกันจากเบื้องบนลงสู่เบื้องล่าง ลักษณะที่สาม ทักษะที่จำเป็นต้องได้รับการอบรมสั่งสอน ผู้ใหญ่ต้องถูกสอนให้รู้จักการอ่าน เด็กต้องได้รับการ-

การศึกษา ชานาต้องได้รับการเรียนรู้ถึงวิธีการทำนามัยใหม่ ครู หมอ วิศวกร ต้องได้รับการฝึกอบรม คนงานต้องมีความชำนาญด้านเทคนิคทักษะของคน ประชาชนโดยทั่วไปต้องเรียนรู้ในการรักษาสุขภาพอนามัยให้แข็งแรง

เอ็ดเวิร์ด สะเปียร์ (Edward Sapier) ได้กล่าวไว้ว่า "เป็นที่แน่ชัดว่าในการสร้างสังคมนั้น หน่วยงานและสาขาต่าง ๆ ของสังคม ความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกของสังคม จำต้องอาศัยกระบวนการสื่อสาร เรามักกล่าวถึงสังคมในลักษณะของโครงสร้างที่แน่นอนซึ่งกำหนดโดยประเพณี แต่แท้ที่จริงแล้วสังคมเกิดจากระบบของความเกี่ยวพันที่ลึกซึ้งเพื่อให้เกิดความเข้าใจกันระหว่างสมาชิกขององค์กรต่าง ๆ ไม่ว่าจะองค์กรนั้นมีขนาดเล็กหรือใหญ่ มีความสลับซับซ้อนมากหรือน้อยเพียงใด นับตั้งแต่รู้จักหรือครอบครัวไปจนถึงสันนิบาตชาติหรือสื่อมวลชนในนานาประเทศที่สามารถรับทราบข่าวสารกันได้โดยผ่านสื่อมวลชน ระบบวัฒนธรรมทุกระบบ และพฤติกรรมทางสังคมทุกพฤติกรรม เกี่ยวข้องกับการสื่อสารโดยตรงหรือทางอ้อม" (มสธ. 2530 : 68)

แดเนียล เลอร์เนอร์ (Daniel Lerner) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารกับการพัฒนาไว้อย่างชัดเจนและรัดกุมว่า "การพัฒนาประเทศ หมายถึง การมีกิจวิยาสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างมีระบบ การรวบรวมมวลชนและการเข้ามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางในกระบวนการตัดสินใจที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ของส่วนรวมในกรณีของประเทศที่ส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย ทั้งสามประการนี้จะเกิดได้ก็โดยผ่านการสื่อสารเท่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง การพัฒนาเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ไม่สามารถดำเนินไปได้ถ้าไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างเพียงพอจากเครือข่ายของการสื่อสาร ด้วยเหตุนี้ ถ้าหากมีการนำการสื่อสารมาใช้ให้ถูกต้องและเพียงพอแล้ว จะสามารถช่วยส่งเสริมการพัฒนาของประเทศได้อย่างมาก อาจกล่าวได้ว่าการสื่อสาร เป็นทั้งดัชนีของการพัฒนาและเครื่องมือหรือวิธีการของการพัฒนาสังคม" (มสธ. 2530 : 74)

สมควร กวียะ (คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2520 : 26) ได้แสดงแนวคิดในการสื่อสารเพื่อการพัฒนาชนบทว่า "การให้ชาวบ้านรู้หนังสืออย่างเดียวยังไม่เกิดประโยชน์ แต่เราต้องให้ชาวบ้านนำสิ่งที่รู้ไปใช้ด้วย เพราะฉะนั้นการศึกษาของเราอาจจะต้องเปลี่ยนทิศทาง ให้เขารู้จักนำไปใช้ได้บ้าง การศึกษาเป็นเครื่องมือที่ดีที่สุด ในชนบท แต่ต้องมีการสื่อสารเข้าไปเสริม การสื่อสารมีอยู่ในทุกระบวน ทบวง กรม เช่น



งานของกระทรวงสาธารณสุขไม่ใช่มีหน้าที่รักษาพยาบาลเท่านั้น แต่ควรทำการสื่อสารให้ประชาชนเข้าใจงานด้านสาธารณสุขด้วย ต้องคิดว่าทำอย่างไรชาวบ้านจะเข้าใจ การสื่อสารเป็นการลงทุนค่อนข้างน้อย แต่จะได้ผลตอบแทนอย่างมากมาย ทุกหน่วยงานสามารถทำได้ กรมประชาสัมพันธ์อาจจะทำแค่เป็นสื่อเท่านั้น แต่เนื้อหาต่าง ๆ มาจากกระทรวง ทบวง กรม ทั่ว ๆ ไป ซึ่งจะช่วยพัฒนาชนบทได้มาก"

ชาโรลด์ เอ อินนิส (Harold A. Innis, 1963 : 9, 15) นักสังคมวิทยาชาวแคนาดา เชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงในระบบของการสื่อสารจะตามด้วยการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของสังคม และการเปลี่ยนแปลงจะรวดเร็วเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับสื่อที่มีอยู่ก่อน แต่จะอย่างไรก็ตาม สื่อสารมีผลกระทบต่อสื่อที่ใหม่อื่น ๆ อย่งไรด้วย ทั้งนี้จะเห็นได้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ ๆ ในสังคม มักเป็นผลสืบเนื่องมาจากการสื่อสารแทบทั้งสิ้น

ดิเรก ฤกษ์หรัย (2528 : 59) นักสังคมวิทยาผู้ซึ่งได้ค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องการแพร่กระจายนวัตกรรม ได้กล่าวว่า การสื่อสารจะเป็นเครื่องมืออันหนึ่งสำหรับการเปลี่ยนแปลงสังคม เพราะจะเป็นตัวกลางของการถ่ายทอดข้อมูลเพื่อจูงใจให้บุคคลเป้าหมายมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น โดยเฉพาะการดำเนินการให้เกิดความเป็นธรรมมากยิ่งขึ้นแก่องค์กรระดับรากหญ้าในชนบท อาจสรุปได้ว่า การติดต่อสื่อสารในด้านการพัฒนาชนบทนั้น มีแนวทางทฤษฎีขั้นพื้นฐาน 4 แนวทาง ที่จะไว้เป็นเครื่องมือสำหรับการนำมาเปลี่ยนแปลงสังคมในเรื่องต่อไปนี้คือ

- 1) จูงใจให้กลุ่มบุคคลเป้าหมายคล้อยตาม
- 2) เป็นตัวถ่ายทอดข้อมูล
- 3) การแสดงออกของบุคคลสัมพันธ์ภาพ (Interaction) และความสัมพันธ์ในสังคม
- 4) เป็นเครื่องมือในการนำการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในการพัฒนาชนบท

เมื่อมีความเชื่อกันว่าการสื่อสารจะมีบทบาทในการพัฒนา ก็ได้เกิดแนวคิดเกี่ยวกับสัมฤทธิ์ผลของการสื่อสารว่าจะมีมากน้อยประการใด เบอรัลสัน (Berelson, 1972 : 531) ให้นิยามของสัมฤทธิ์ผลของการสื่อสารว่า "การสื่อสารบางชนิดจะเหมาะสมกับประเด็นปัญหาเพียงบางประเด็น โดยจะให้ความสนใจแก่บุคคลเพียงบางประเภทภายใต้เงื่อนไขบางประการ และจะให้สัมฤทธิ์ผลเพียงบางอย่างเท่านั้น" ซึ่งหมายความว่า การสื่อสารที่จะให้ทั้งด้านการเรียนรู้ และให้สัมฤทธิ์ผลด้านการสร้างทัศนคติและเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบในกระบวนการสื่อสารในแต่ละกรณีเสมอ ดังนั้นการสื่อสาร

เพื่อโน้มน้าวเพื่อให้เกิดผลด้านการเปลี่ยนแปลงโดยตรงก็ดี หรือหวังผลทางอ้อมก็ดี จึงต้องพิจารณาองค์ประกอบของการสื่อสารที่อาจเป็นปัจจัยกระทบต่อการโน้มน้าวให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีอยู่หลายประการที่สำคัญคือ คุณลักษณะของแหล่งสาร เนื้อหาสาร ที่โน้มน้าวให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของผู้รับสาร (Erwin P. Bettinghaus, 1968 : 101)

ประมะ สตะเวทน์ (มสธ. 2530 : 110-114) ได้กล่าวถึงเงื่อนไขที่กำหนดประสิทธิผลของการสื่อสาร เพื่อการพัฒนาว่า จะเกิดผลได้ก็คือ เมื่อปฏิบัติตามเงื่อนไขดังต่อไปนี้

1. การวางแผนอย่างเหมาะสม การสื่อสารเพื่อการพัฒนาเป็นการสื่อสารที่เน้นในเรื่องของการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางจิตวิทยาและสังคม ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมของประชาชนตามที่ปรารถนา ส่วนใหญ่ของทฤษฎีการสื่อสารจะมีลักษณะทางจิตวิทยาและสังคมวิทยา เพราะทฤษฎีการสื่อสารเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของบุคคลและกลุ่มในขณะที่มีการวางแผนเพื่อการสื่อสารที่มีประสิทธิผลก็ต้องคำนึงถึง เรื่องสังคมและจิตวิทยา เพื่อที่สามารถผลิตข่าวสารได้อย่างเหมาะสม

2. การเข้าถึงได้กับวัฒนธรรมของประชาชน วัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อทัศนคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมของคน ดังนั้นการสื่อสารที่เสนอแนะให้คนเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมจึงต้องเข้าใจถึง และทำให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของประชาชน

3. ทำการสื่อสารให้ถึงประชาชน เป้าหมาย การสื่อสารเพื่อพัฒนาก็ต้องอาศัยหลักการของการสื่อสารโดยทั่วไป กล่าวคือ จะต้องทำการสื่อสารให้ถึงประชาชนกลุ่มเป้าหมาย เพราะประชาชนแต่ละกลุ่มย่อมมีความแตกต่างกันทั้งในเรื่องความต้องการ ปัญหา สภาพเศรษฐกิจ และสังคม ฯลฯ ดังนั้นจึงต้องมีการจัดเตรียม เครือข่ายการสื่อสารให้เพียงพอแก่การจะเผยแพร่ข่าวสารไปยังประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้อย่างทั่วถึงและเหมาะสม

4. อาศัยการสื่อสารแบบสองทาง ในการพัฒนาสังคมนั้น การอาศัยแต่เพียงการสื่อสารจากฝ่ายรัฐบาลไปยังประชาชนแต่เพียงฝ่ายเดียวไม่เป็นการเพียงพอ ทั้งนี้เพราะจะทำให้รัฐบาลไม่มีโอกาสได้รับทราบความรู้สึกนึกคิด ความต้องการ และปัญหาของประชาชน วิธีสื่อสารที่ดีที่สุดก็คือฝ่ายรัฐบาลจะต้องรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนด้วย เพื่อปรับปรุงแผนพัฒนาและวิธีการสื่อสารต่อไป



5. ทำการสื่อสารบ่อย ๆ และใช้ผู้ส่งสารที่มีความน่าเชื่อถือและอยู่ในความสนใจของผู้รับสาร หลักข้อหนึ่งของการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ คือ ผู้ส่งสารจะต้องสามารถทำให้สารของคุณเด่นกว่าสารอื่น ๆ ซึ่งแข่งขันกับการสื่อสารของคุณ วิธีการอันหนึ่งในการทำให้การสื่อสารของคุณเด่นกว่าการสื่อสารอื่น ๆ คือ ผู้ส่งสารจะต้องทำการสื่อสารบ่อย ๆ หรือใช้สื่อหลาย ๆ ชนิด และอีกวิธีหนึ่งคือใช้ผู้ส่งสารที่น่าเชื่อถือและอยู่ในความสนใจของประชาชน เช่น ผู้นำประเทศ ผู้นำท้องถิ่น หมอ ฯลฯ

6. การสาธิต การให้ประชาชนเข้าใจและยอมรับการเปลี่ยนแปลง จำเป็นจะต้องอาศัยการสาธิตให้เห็นจริง เห็นจัง หรืออาศัยบุคคลที่เปลี่ยนแปลงแล้ว เป็นตัวอย่าง

7. การปฏิบัติ การที่คนเราจะสามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมของคนได้นั้น คน ๆ นั้นต้องมีประสบการณ์ที่ดีต่อสิ่งใหม่นั้นเสียก่อน ดังนั้นหน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่พัฒนาจึงต้องเตรียมการในเรื่องการทดลองให้เห็นจริง ๆ

กองควบคุมพิชเสหตติค สำนักงาน ป.ป.ส. สำนักนายกรัฐมนตรึ (2527 : 46) ได้เสนอแนะเกี่ยวกับการใช้สื่อเพื่อเผยแพร่ความรู้ว่า การใช้สื่อที่ไม่มีรูปภาพ เช่น รายการวิทยุ ควรใช้เวลาให้น้อยกว่าสื่อที่ให้ทั้งภาพและเสียง และเนื้อหาสาระจะต้องน้อยลง มิฉะนั้นสมาชิกของผู้รับสารในการฟังและจดจำจะค่อย ๆ ลดลงภายหลังเวลาผ่านไปแล้ว 15 นาที ในกรณีที่มีเนื้อหาสาระมาก ผู้ผลิตจำต้องจัดให้เป็นตอนย่อย ๆ หลาย ๆ ตอน และใช้ความหลากหลาย (variety) ในการนำเสนอ เช่น ควรจัดเป็นนิตยสารทางอากาศ (radio magazine) ซึ่งอาจมาในรูปของบทสัมภาษณ์บ้าง บทความบ้าง การสนทนาบ้าง เป็นต้น และควรค้นคว้าเพลงพื้นเมือง หรือเพลงประจำท้องถิ่น จะทำให้บรรยากาศลดความเครียดลงได้

สำหรับการใช้สื่อมวลชนในงานสาธารณสุขนั้น อุทัย สุดสุข ได้บรรยายเรื่อง การสาธารณสุขกับการพัฒนาชนบท ในการประชุมเกี่ยวกับสาธารณสุขมูลฐาน เมื่อ 25 กันยายน 2525 สรุปได้ว่า กลวิธีและมาตรการดำเนินงานของสาธารณสุขมูลฐานในส่วนของการศึกษา นั้น ควรใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชนเผยแพร่สุขภาพ ใช้อาสาสมัครและการจัดระบบการสนับสนุนการดำเนินงานของอาสาสมัคร โดยให้เจ้าหน้าที่ของรัฐสนับสนุนทางด้านการให้ข้อมูลข่าวสารทางวิชาการ

### 1.2 ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารด้วยระบบการกระจายเสียง

นภาพรณี อัจฉริยะกุล (มสธ. 2528 : 13, 16) ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารด้วยระบบการกระจายเสียงว่า ทุกวันนี้ความเจริญของมนุษย์ในโลกมีไม่เท่าเทียมกัน ดังจะเห็นได้ว่าบางประเทศมีความเจริญมาก บางประเทศมีความเจริญน้อย บัจฉัยส่วนหนึ่งที่จะทำให้คนเราเจริญได้ก็ด้วยมีโอกาสในการแสวงหาความรู้และข่าวสาร เพื่อจะได้เข้าใจความเป็นไปของโลกได้ แต่ในเมื่อโอกาสที่คนเราจะได้รับข่าวสารและได้รับความรู้มีไม่เท่ากัน เช่น บางประเทศมีความเจริญและสมบูรณ์พร้อมทางการศึกษา มีโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาอยู่อย่างเพียงพอ แต่บางประเทศมีสถานศึกษาเล่าเรียนไม่เพียงพอ เมื่อเป็นเช่นนี้การสื่อสารจึงมีความสำคัญในการช่วย เสริมสร้างให้ประชาชนในประเทศของคนได้มีโอกาสรับข่าวสาร ความรู้เพิ่มมากขึ้นทัดเทียมผู้อื่น การสื่อสารโดยใช้ระบบการกระจายเสียง เป็นสื่อชนิดหนึ่งที่สามารถเข้าถึงผู้รับได้ฉับพลันทันใดและอย่างกว้างไกล นอกจากนี้ยังเป็นสื่อที่ส่งความหมายให้แก่ผู้รับได้โดยผู้รับใช้วิธีวะสัมผัสเพียงอย่างเดียวคือ "หู" ในการรับฟัง ถึงแม้ว่าผู้รับจะอ่านหนังสือไม่ออก หรือไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนมา แต่ก็สามารถรับข่าวสาร รับความรู้และความบันเทิงได้อย่างเต็มที่

นอกจากนี้ นภาพรณี อัจฉริยะกุล (มสธ. 2530 : 167) ได้กล่าวถึงการกระจายเสียงประเภทความรู้ว่า หมายถึงการจัดรายการที่มีส่วนในการเพิ่มพูนความรู้แก่ผู้ฟัง อันมีผลให้เกิดการสร้างสรรคต่อบุคคลและสังคม ทำให้ผู้ฟังเกิดการ เรียนรู้เพิ่มมากขึ้น เสริมสร้างประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ ตามความสนใจ การให้การศึกษาและความรู้ นั้นเป็นความจำเป็นและความต้องการของคนในสังคมที่จะถ่ายทอดวิทยาการ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ตลอดจนปลูกฝังทัศนคติและค่านิยม เพื่อเป็นหนทางให้เกิดความ เจริญทั้งแก่บุคคลและแก่สังคม การสื่อสารด้วยระบบการกระจายเสียงจะทำให้การบริการการศึกษานั้นแพร่หลายความรู้ได้กว้างขวางโดยมิได้จำกัดอยู่ภายในสถานการศึกษา เท่านั้น หากแต่เป็นการเปิดโอกาสอย่างกว้างขวางที่จะเพิ่มจำนวนผู้มีโอกาสรับความรู้ได้เป็นหลายเท่าทวีคูณ เพราะการกระจายเสียงไม่จำกัดจำนวนผู้รับ

สุนน อยู่สิน (มสธ. 2530 : 121) ได้ให้แนวคิดว่าการสื่อสารด้วยระบบการกระจายเสียงในปัจจุบันต้อง เหนือกว่าคู่แข่งอื่น ๆ ที่คอยชิงความสนใจของผู้ฟังไป หรือทำให้คนนิยมฟังรายการกระจายเสียงน้อยลงไปได้แก่ เทปภาพทัศน์ (video tape) และรายการ



วิทยโทรทัศน์ ซึ่งสื่อต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแต่มีข้อได้เปรียบการสื่อสารที่ใช้ระบบการกระจายเสียง อยู่หลายประการ การจ้ครายการกระจายเสียงจึงต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ โดยเฉพาะ การตัดสินใจหา เทคนิควิธีการที่จะทำให้รายการ เป็นรายการที่น่าสนใจและตรงกับความต้องการ ของผู้ฟังและผู้จ้ครายการ ข้อควรระวังในการจ้ครายการก็คือ ไม่ควรตัดสินใจจ้ครายการ เพื่อ สนองความพึงพอใจของผู้จ้ครายการฝ่ายเดียว แต่ต้องคำนึงถึงความต้องการของประชาชน เป็น สำคัญ

สมน อยุสิน ยังกล่าวอีกว่า การกระจายเสียงจะดำเนินไปได้ต้องอาศัยหน่วยงาน ภายในที่สำคัญ 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายรายการ และฝ่ายเทคนิค

ฝ่ายบริหาร เป็นฝ่ายกำหนดนโยบายของการกระจายข่าว ทำหน้าที่จัดสรรงบประมาณ และควบคุมดูแลการปฏิบัติงานทุกอย่างของสถานีวิทยุกระจายเสียง

ฝ่ายรายการ มีภารกิจที่สำคัญคือดำเนินการจ้ครายการตามที่ได้รับมอบหมายจาก ฝ่ายบริหาร ซึ่งได้แก่ เจ้าของและผู้อำนวยการสถานี นอกจากนี้ยังต้องหา เทคนิคและวิธีการ ต่าง ๆ เพื่อให้การจ้ครายการวิทยุกระจายเสียงได้รับความนิยมจากผู้ฟังอีกด้วย

ฝ่ายเทคนิค มีหน้าที่ในการบำรุงรักษาเครื่องมือ อุปกรณ์ เครื่องส่งและอุปกรณ์ อิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับการกระจายเสียง รวมทั้งควบคุมเครื่องเสียงจากห้อง ส่งกระจายเสียงและห้องบันทึกเสียง เพื่อให้เสียงที่ออกอากาศไปมีคุณภาพดี

ประมะ สดะเวทิน (2524 : 69-79) ได้กล่าวว่า "สาธารณรัฐประชาชนจีนได้ จ้ครบบการกระจายเสียงของประเทศไว้เป็น 3 ระดับ คือ ระดับชาติ ระดับภูมิภาค และ ระดับท้องถิ่น สำหรับการกระจายเสียงในระดับท้องถิ่นใช้การกระจายเสียงตามสาย เป็นหลัก และสามารถกระจายข่าวสารที่ต้องการไปสู่ประชาชนได้ทั่วทุกหัวระแหงของประเทศ ทั้งนี้ เครื่องรับวิทยุตามระบบการกระจายเสียงตามสาย จะติดตั้งอยู่ทั่วไปตามสถานที่สาธารณะต่าง ๆ เช่น โรงงาน เหมืองแร่ ในไร่นา ฯลฯ" และการจูงใจมวลชนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมของประชาชนที่เอื้ออำนวยการพัฒนาประเทศนั้น เสถียร เขยประทับ (2524 : 24) กล่าวว่า "สาธารณรัฐประชาชนจีนใช้กลวิธีในการรวมสื่อมวลชนและสื่อระหว่างบุคคล เข้าด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ แต่สิ่งหนึ่งที่ทำให้พรรคคอมมิวนิสต์ของประเทศสาธารณรัฐ-ประชาชนจีนประสบความสำเร็จอย่างสูงในการเข้าถึงประชาชนในเขตชนบทที่เคยอยู่อย่างโดด เดี่ยวและมีแต่ความเฉื่อยชาทางการเมืองนั้นก็คือ "ระบบเสียงตามสาย" ในท้องถิ่นชนบทโดย ทั่วไปนั่นเอง

อรสา ปานขาว (มสธ. 2530 : 648-649) ได้กล่าวถึงความสำคัญของระบบการกระจายเสียงประเภทหอกระจายข่าวว่าเป็นสื่อเฉพาะกิจที่กิจการทางด้านสาธารณสุขนิยมนำไปใช้ในการให้ข้อมูลข่าวสาร จากการสำรวจเบื้องต้นของกองสุขศึกษา กระทรวงสาธารณสุข พบว่าหอกระจายข่าวเป็นสื่อมวลชนที่มีลักษณะการใช้ประโยชน์เช่นเดียวกับวิทยุกระจายเสียง และจะเป็นสื่อที่สามารถถ่ายทอดให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชนได้โดยเฉพาะ เนื่องจากติดตั้งอยู่ในชุมชน และชุมชนก็เป็นเจ้าของเอง หอกระจายข่าวก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารด้านสาธารณสุข และด้านอื่นที่เกี่ยวข้องในระหว่างประชาชนในชุมชน เพื่อจุดมุ่งหมายที่จะยกระดับความรู้ ความเข้าใจตลอดจนทัศนคติของประชาชนต่อการพัฒนาสาธารณสุข

## 2. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศและต่างประเทศ

### 2.1 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศ

ศาสตราจารย์ไมเชล ได้ทำการสำรวจวิจัยที่หมู่บ้านบางชัน ซึ่งอยู่ระหว่างอำเภอมินบุรีและอำเภอบางกระปิ พบว่า สื่อมวลชนประเภทวิทยุและหนังสือพิมพ์มีผลสามารถยกระดับความรู้ความเข้าใจของประชาชนได้ ผลของการสื่อสารมวลชนปรากฏชัดมากในกลุ่มประชาชนที่มีระดับการศึกษาคำ หลักฐานนี้ แสดงว่าสื่อมวลชนสามารถใช้แทนระบบการศึกษาในโรงเรียนในการเพิ่มพูนความรู้แก่ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่มีฐานะทาง เศรษฐกิจและสังคมต่ำ (บุญเลิศ, 2520 : 30)

จากการศึกษาบทบาทของสื่อมวลชนต่อการศึกษาของชาวบ้าน โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี (2521 : 70) พบว่า ทั้งเพศชายและเพศหญิงให้ค่าความสำคัญของสื่อทุกประเภทโดยเฉลี่ยใกล้เคียงกัน ผู้ที่มีการศึกษาในระดับสูงกว่ามัธยมศึกษาปีที่ 3 ให้ค่าความสำคัญของสื่อแต่ละประเภทโดยเฉลี่ยมากกว่าในระดับอื่น ๆ ผู้ที่มีการศึกษาค่ำกว่าประถมศึกษาปีที่ 4 หรือไม่ได้รับการศึกษาให้ค่าความสำคัญของสื่อทุกประเภทค่าสูงสุด ผู้ที่มีอาชีพทาง เกษตรให้ค่าความสำคัญของวิทยุและภาพยนตร์สูงกว่าผู้มีอาชีพอื่นเล็กน้อย แต่ให้ค่าความสำคัญของโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์และนิตยสาร ต่ำกว่าผู้มีรายได้ในระดับ 1501-2500 บาทต่อเดือน ให้ค่าความสำคัญของสื่อทุกประเภทโดยเฉลี่ยมากกว่าผู้มีรายได้ระดับ 500 บาท และต่ำกว่าระดับ 2501-3000 บาท ผู้ที่เคยทำงานให้กับส่วนรวมให้ค่าความสำคัญของ



สื่อทุกประเภทมากกว่าผู้ที่ไม่เคยทำงานให้กับส่วนรวม และผู้ที่มีสถานภาพทาง เศรษฐกิจและสังคมระดับค่อนข้างสูงให้ค่าความสำคัญของสื่อทุกประเภทมากกว่าผู้ที่มีสถานภาพทาง เศรษฐกิจและสังคมระดับอื่น ๆ

สมควร กวียะ (2520 : บทคัดย่อ) ศึกษานิสัยการรับข่าวสารของประชาชนในหมู่บ้านชนบทไทย โดยจำแนกประเภทสื่อมวลชนออกเป็น 3 ประเภท คือ วิทยุกระจายเสียง หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และวิทยุโทรทัศน์ ผลปรากฏว่า ชาวชนบทส่วนใหญ่ทุกอาชีพและทุกระดับการศึกษารับฟังรายการวิทยุกระจายเสียงเป็นประจำทุกวัน วัยและอายุมีผลต่อการใช้เวลา รับฟังรายการวิทยุกระจายเสียง คือวัยต้น (15 - 19 ปี) และ วัยชรา (60 ปีขึ้นไป) ใช้เวลาฟังประมาณวันละ 3-5 ช.ม. และจะลดลงเมื่ออยู่ในวัยกลางคน เมื่อคำนึงถึงอาชีพ ผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีลักษณะการทำงานที่เอื้ออำนวยให้รับฟังวิทยุกระจายเสียงในเวลาเดียวกันได้มากกว่าอาชีพอื่น ๆ ส่วนใหญ่ชอบฟังข่าวนอกเหนือจากรายการบันเทิง และ ยังพบว่าผู้มีการศึกษาน้อยไม่นิยมรายการที่ให้สาระประโยชน์ซึ่งตรงข้ามกับผู้จบการศึกษาขั้นพื้นฐาน

บำรุง สุขพรรณ (2523 : บทคัดย่อ) พบว่าประชาชนในชนบทที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีเครื่องรับวิทยุกระจายเสียงทุกครัวเรือนและรับฟังทุกวัน สื่อมวลชนประเภทวิทยุโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์มีน้อย เพราะมีปัญหาในเรื่องไฟฟ้าและการคมนาคม ดังนั้นวิทยุกระจายเสียงจึงเป็นสื่อที่ใช้มาก คนชนบทชอบฟังวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่นของคนมาก ช่วงเวลาที่ควรออกอากาศเผยแพร่ไปยังประชาชน ควรเป็นเวลา 6.00 - 9.00 น. และ 18.00 - 21.00 น. เพราะเป็นเวลาที่ว่างจากการทำงาน ส่วนรายการที่ชอบมากที่สุด คือ รายการที่เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพ รองลงมาคือรายการศาสนา วัฒนธรรมประเพณี ข่าวสารการเมืองและการบันเทิง เกี่ยวกับเวลาในการออกอากาศนี้ กองประชาชาติ กรมประชาสัมพันธ์ (2523 : 7-12) ได้ทำการศึกษาที่จังหวัดพังงา พบว่าช่วงเวลาที่มิผู้นิยมฟังวิทยุมากที่สุด ร้อยละ 70.5 ได้แก่ ช่วงเวลากลางคืน 19.00 น. รองลงมาร้อยละ 44.0 นิยมฟังช่วงเช้า 6.00 - 9.00 น. ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาเดียวกันกับที่ บำรุง สุขพรรณ ได้พบจากการวิจัย

สุรชาติ ทินานนท์ (2527 : ก-ค) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความต้องการของชาวประมงทะเลเกี่ยวกับรายการวิทยุเพื่อการศึกษา" เพื่อสำรวจความต้องการของชาวประมงทะเล ด้านความสนใจ ความพร้อมในการรับฟังรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อการศึกษา โดย

ใช้แบบสอบถามกับชาวประมงทะเลในจังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยปรากฏว่า ชาวประมงสนใจรายการข่าวและความรู้เกี่ยวกับประมงเป็นอย่างมาก

ทัศนาวดี สุขารมณ (2525 : 92) ได้ทำการศึกษาเรื่องช่องทางการรับสารที่มีผลต่อการยอมรับการคุมกำเนิดแบบชั่วคราวและแบบถาวรของสตรีผู้รับบริการที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ พบว่าสตรีผู้รับบริการคุมกำเนิดมีความถี่ในการรับข่าวสารการวางแผนครอบครัวจากสื่อวิทยุมากที่สุด

ธนพล โล่ห์สุวรรณ (2525 : 43-44) ได้ศึกษาประสิทธิผลของเสียงตามสายที่มีต่อความรู้ความเข้าใจของประชาชนเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่นในรูปของเทศบาล ผลการวิจัยพบว่าเสียงตามสายมีผลต่อความรู้ ความเข้าใจของประชาชนเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่นในรูปเทศบาล อายุที่แตกต่างกันมีความสัมพันธ์กับระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่นในรูปเทศบาล ระดับการศึกษาต่างกันจะมีระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่นในรูปเทศบาลแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ คือ ผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำจะมีระดับความรู้ความเข้าใจต่ำ ส่วนผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงจะมีระดับความรู้ความเข้าใจสูง

วิจารณ์ ศหัญญา (2531 : 81) ได้ศึกษาประสิทธิผลของทีมงานในการใช้หอกระจายข่าวสารเพื่อการสนับสนุนงานสาธารณสุขมูลฐาน การวิจัยพบว่าประชาชนให้ความสนใจและเห็นชอบในการใช้หอกระจายข่าวเป็นช่องทางเผยแพร่ความรู้ข่าวสารให้แก่เพื่อนบ้านได้เกิดความเข้าใจและรับรู้ในทิศทางเดียวกัน สำหรับในด้านการรับฟังการกระจายเสียงของหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้านของประชาชนพบว่า หลังการทดลองประชาชนจะรับฟังการกระจายเสียงของหอกระจายข่าวในช่วงเวลาเย็นสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และผลการทดสอบความรู้ความเข้าใจในเรื่องสาธารณสุขมูลฐาน 4 เรื่องในกลุ่มทดลองพบว่า หลังการทดลองประชากรในกลุ่มทดลองมีความรู้ความเข้าใจสูงกว่า ก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

กองสุขศึกษา สำนักปลัดกระทรวงสาธารณสุข (2527 : 28) ได้ทำโครงการทดลองเพื่อประเมินประสิทธิผลของหอกระจายข่าว โดยทดลองดำเนินงานใน 8 หมู่บ้านที่คัดเลือกมาเป็นตัวอย่าง หมู่บ้านเหล่านี้เป็นตัวแทนของหมู่บ้านทุกภาคทั่วประเทศ ผลปรากฏว่า ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายหลังการดำเนินงานในระยะเวลาหนึ่ง (ประมาณ 1 ปี) ได้พบว่า

1) ประชาชนในชุมชนที่ศึกษา มีความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับหัวข้อปัญหาที่รณรงค์และเรื่องอื่น ๆ เพิ่มขึ้นร้อยละ 60-90



2) ในชุมชนนั้นมีการ เปลี่ยนแปลงทางวัตถุที่เกี่ยวกับหัวข้อปัญหาที่รณรงค์ เช่น มี อัตราเพิ่มในการสร้างถังเก็บน้ำฝน ส้วม ศูนย์โภชนาการเด็ก และมีการร่วมมือกันในการพัฒนา ความสะอาดหมู่บ้าน และปรับปรุงชุมชนให้สวยงาม โดยการปลูกไม้ดอกไม้ประดับ

3) ประชาชนในชุมชนมีความรู้และยอมรับหอกระจายข่าวร้อยละ 50-100  
ขณะนี้การพัฒนาคำ เนิงงานในระบบหอกระจายข่าวเพื่องานสาธารณสุขได้ขยายผล ไปจังหวัดต่าง ๆ ที่เป็นพื้นที่เป้าหมายไม่ต่ำกว่า 20 จังหวัด และคาดว่าจะขยายผลไปทั่วประเทศ ในที่สุด

## 2.2 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในต่างประเทศ

เคอร์ส และ เคพอร์น (B. Kers and J.M. Kaporn, 1965 : 18) ศึกษาถึง สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับของใหม่ในประเทศบราซิล อินเดีย และไนจีเรีย พบว่าวิทยุเป็นสื่อ ที่มีอิทธิพลมากในการยอมรับของใหม่ และเป็นสื่อที่มีราคาถูกกว่าสื่อชนิดอื่น ในการเป็นตัวเชื่อม ระหว่างผู้นำการ เปลี่ยนแปลงกับชาวบ้าน

คาสติลโล (Castillo, 1977 : 110-113) ได้สรุปผลงานของผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับ ช่องทางการติดต่อสื่อสาร (Channel) และแหล่งความรู้ทางการเกษตรที่เกษตรกรได้รับ ว่า แหล่งข่าวที่เป็นตัวบุคคลสำคัญที่สุดได้แก่เจ้าหน้าที่ส่งเสริม เพื่อนบ้านและญาติ นอกจากนี้เขายัง พบว่าเกษตรกรที่ไม่ได้รับการส่งเสริมโดยตรงจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริม ส่วนใหญ่จะได้รับข่าวสาร จากวิทยุมากที่สุด และ เป็นที่นิยมของเกษตรกรมากกว่าเอกสารหรือหนังสือพิมพ์

จอห์น เจ บราวน์ (John J. Brown, 1963 : 100) ได้ทดลองวิจัยโดยเปรียบเทียบผลการสอนโดยใช้วิทยุโรงเรียนกับใช้ครู ประชากรเป็นนักเรียนชั้น 6 และ 7 ปรากฏ ผลการวิจัยว่า นักเรียนที่เรียนจากวิทยุโรงเรียนเข้าใจบทเรียนได้ดีไม่เท่ากับตัวครูผู้สอนเอง แต่ความสามารถในการนำไปใช้ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ จากผลการวิจัยของ ริชาร์ด อี แบนนิสเตอร์ (Richard E. Banister, 1976 : 51) พบว่าประสิทธิภาพของวิทยุ ทำให้ทราบว่า การสอนโดยใช้รายการวิทยุมีประสิทธิภาพเท่ากับการสอนตามปกติ แม้รายการ วิทยุจะไม่สามารถเสนอสิ่งที่เกี่ยวข้องกับ การสอนตามปกติ แม้ว่ารายการวิทยุจะไม่เสนอสิ่งที่ เกี่ยวกับการมองเห็นได้ ก็มีข้อเสียเปรียบที่สำคัญแต่ประการใด เช่นเดียวกับ ริชาร์ด โอ ฟอร์ซี (Richard O. Forsy, 1971 : 58) ได้วิจัยเปรียบเทียบผลการสอนวิชาประวัติ- ศาสตร์ของอเมริกา ระหว่างวิธีสอนโดยใช้วิทยุร่วมกับใสศัทสน์วัสดุกับวิธีสอน เป็นรายบุคคลโดย

ใช้โสตทัศนวัสดุเข้าช่วย ปรากฏว่าผลการเรียนของทั้งสองกลุ่มไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และครูสามารถใช้รายการวิทยุประกอบการสอนวิชานี้ให้เกิดผลดีเช่นกัน

อับดุล คับ เบิลยู ข่าน (Abdul W. Khan, 1976 : 199) ได้ศึกษาเปรียบเทียบการกระจายเสียงเพื่อการเกษตรจากส่วนกลางกับการกระจายเสียงภายในท้องถิ่นของประเทศอินเดีย พบว่า การกระจายเสียงจากสถานีที่ตั้งในท้องถิ่นสามารถทำหน้าที่ในการกระจายข่าวสารที่สำคัญ ๆ ทางเกษตรได้ดีกว่าสถานีที่ตั้งอยู่ในส่วนกลางรวมทั้งการศึกษาของบราวน์ ในประเทศชิลี และการศึกษาของเมเนที ในประเทศอินเดีย ก็พบว่าสิ่งที่อยู่ภายในท้องถิ่นสามารถทำให้ระดับความรู้ของประชาชนเพิ่มสูงขึ้นได้เช่นกัน



ศูนย์วิทยุทรัพยากร  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย